

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ**

КРАСНОКУТСЬКИЙ Микола Іванович

УДК 159.99

**ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОМИЛКОВИХ ДІЙ
СПОРТСМЕНІВ ПОЖЕЖНО-ПРИКЛАДНОГО СПОРТУ**

Спеціальність 19.00.09 – «Психологія діяльності в особливих умовах»

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Харків – 2014

Дисертацію є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник **ОВСЯННІКОВА Яніна Олександрівна**, Національний університет цивільного захисту України, науково-дослідна лабораторія екстремальної та кризової психології, старший науковий співробітник.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор **Балабанова Любов Матвіївна**, Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра прикладної психології, професор кафедри;

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник **Воробйова Інна Вікторівна**, Національна академія Національної гвардії України, науково-дослідна лабораторія морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України, старший науковий співробітник.

Захист відбудеться «28» листопада 2014 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.707.02 у Національному університеті цивільного захисту України за адресою: вул. Чернишевська, 94, м. Харків, 61023, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: вул. Чернишевська, 94, м. Харків, 61023.

Автореферат розісланий «24» жовтня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат психологічних наук, доцент

В.Є. Христенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах сучасного стрімкого розвитку технологій та виробництва, все частіше виникають складні надзвичайні ситуації (НС) техногенного та природного характеру, і, як наслідок, зростають вимоги до підготовки персоналу Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України), який залучається до ліквідації наслідків цих НС. Якісне та безпомилкове виконання ним професійно-службових завдань потребує висококласної спеціальної фізичної підготовки, яка, зокрема, досягається завдяки тренуванням. Базою спеціальної фізичної підготовки для пожежних-рятувальників є саме пожежно-прикладний спорт.

Оскільки пожежно-прикладний спорт (ППС) – відомчий спорт, то ж ним займаються суто спортсмени, які проходять службу в органах та підрозділах ДСНС України. Пожежно-прикладний спорт вважається екстремальним видом спорту, є доволі травматичним, оскільки помилка може призвести до каліцтва або навіть загибелі спортсмена.

І хоча різним аспектам проблеми професійної та функціональної надійності, безпомилковості та ефективності діяльності фахівця в системі ДСНС України присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, а саме: Л.О. Гонтаренко, О.О. Назаров, Д.В. Лебедев, А.С. Куфлієвський, С.М. Мордюшенко, С.М. Миронець, І.О. Поляков, Ю.О. Приходько, А.Г. Снісаренко, О.В. Тімченко, В.Д. Тогобицька та ін., а при цьому, остаточне вирішення цієї проблеми потребує додаткових досліджень.

До цього часу так і не стали предметом спеціального теоретичного вивчення та узагальнення об'єктивні та суб'єктивні детермінанти, що призводять до виникнення помилок у спортивній діяльності спортсменів, які займаються професійно-прикладними видами спорту, в тому числі, пожежно-прикладним спортом. Необхідність наукової розробки даного питання обумовлюється практичними запитами та потребами системи ДСНС України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України та пов'язано з реалізацією Загальнодержавної цільової програми розвитку цивільного захисту на 2009 – 2013 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.08.2008 р. № 1156-р.

Матеріали дослідження використано при опрацюванні науково-дослідної роботи: «Психологічний аналіз помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту на етапі змагань» (РК № 0113 002417).

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного університету цивільного захисту України (протокол від 29.10.2012 № 5) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол від 27.11.2012 № 9).

Мета дослідження: на основі теоретико-методологічного обґрунтування, побудови та емпіричної перевірки типології помилок спортсменів, які займаються пожежно-прикладним спортом, виявити та обґрунтувати об'єктивні та суб'єктивні детермінанти помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- ✓ шляхом критичного аналізу відповідних наукових джерел розкрити сучасні підходи до вивчення проблеми допущення помилкових дій спортсменами в екстремальних видах спорту;

- ✓ провести психологічний аналіз пожежно-прикладного спорту та охарактеризувати його специфіку;

- ✓ на основі аналізу основних етапів спортивних вправ виокремити та класифікувати основні помилкові дії, що характерні для спортсменів пожежно-прикладного спорту;

- ✓ визначити та охарактеризувати об'єктивні та суб'єктивні детермінанти помилкових дій у спортсменів під час виконання спортивних вправ;

- ✓ встановити індивідуально-психологічні якості спортсменів, за допомогою яких можливе зниження впливу об'єктивних та суб'єктивних детермінант помилкових дій.

Об'єкт дослідження – помилкові дії спортсменів пожежно-прикладного спорту.

Предмет дослідження – об'єктивні та суб'єктивні детермінанти здійснення помилкових дій спортсменами пожежно-прикладного спорту.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні про те, що помилкові дії спортсмена пожежно-прикладного спорту є поліфакторними, різноманітними, відрізняються проявом на кожному з етапів виконання спортивних вправ і зумовлюються низкою психологічних детермінант.

Методи дослідження. У процесі роботи використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження: *I. теоретичного характеру:* системний аналіз наукової літератури, положень, що регламентують правила проведення змагань пожежно-прикладного спорту України; порівняння, узагальнення, систематизація отриманої інформації та її інтерпретація; *II. емпіричного характеру:* а) *діагностичні:* метод експертної оцінки, метод спостереження, бесіда; б) *психодіагностичні:* опитувальник Р. Фрестера «Стрес-симптом-тест» – застосовувався для визначення джерел змагального стресу; 16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла – для дослідження індивідуально-психологічних властивостей спортсменів ППС; опитувальник «Винайдення кількісного показника рівня самооцінки» (О.С. Будассі) – для визначення адекватності самооцінки спортсменів пожежно-прикладного спорту; проєктивна методика «Я – соціально-символічні завдання» – спрямована на вимірювання самоствалення і самоідентичності спортсмена; тест опису поведінки К. Томаса (адаптований

варіант Н.В. Гришиної) – для вивчення особистісної схильності до конфліктної поведінки; тест «Дослідження тривожності» (авт. Ч.Д. Спілберг, адаптований варіант Ю.Л. Ханіна) – для вивчення особливостей особистісної та реактивної тривожності спортсмена; тест «Коректурна проба» (Б. Бурдон) – для дослідження ступеня концентрації й стійкості уваги спортсменів; методика «Інтелектуальна лабільність» – для вивчення особливостей пізнавальних здібностей спортсменів; методика «Прогноз» – для дослідження особливостей нервово-психічної стійкості спортсменів; «Теплінг-тест» – для виявлення сили нервової системи та встановлення швидкості реакції спортсменів; III. методи математичної статистики: (а) t-критерій Стьюдента – для виявлення значущих розбіжностей порівнюваних показників; (б) ф-критерій Фішера (кутове перетворення Фішера) – для визначення відносної частоти зустрічальності прояву певної ознаки в групі досліджуваних; (в) комплекс методів статистичного дослідження взаємозалежності між змінними, пов'язаними кореляційними зв'язками (кореляційний аналіз за r-критерієм Пірсона) – для встановлення щільності зв'язків між досліджуваними показниками.

Статистична обробка отриманих даних проводилася за допомогою комп'ютерної програми SPSS 12.0.

Наукова новизна одержаних **результатів** полягає в тому, що:

- *вперше у вітчизняній психологічній науці*:
 - ✓ визначено та класифіковано помилкові дії спортсменів пожежно-прикладного спорту ДСНС України з різною кваліфікацією на основі виокремлення основних етапів спортивних вправ;
 - ✓ здійснено інтегроване вивчення об'єктивних та суб'єктивних детермінант виникнення помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту;
 - ✓ виділено та охарактеризовано основні індивідуально-психологічні якості спортсмена пожежно-прикладного спорту, які впливають на зниження вірогідності здійснення помилкових дій у спортивній діяльності;
- *розширено та доповнено* зміст понять: «помилкова дія», «дія в екстремальному виді спорту», «помилка спортсмена»;
- *дістало подальшого розвитку* розроблення рекомендацій щодо побудови тренувального процесу, психологічного супроводу становлення спортсмена, а також відновлювального періоду спортсменів екстремальних видів спорту.

Практичне значення дослідження. Отримані результати дають можливість здійснювати короткостроковий прогноз спортивної діяльності представників пожежно-прикладного спорту та підвищити ефективність системи їх тренувальних заходів; оптимізувати тренувальний процес зі спортсменами екстремального виду спорту.

Результати дослідження впроваджено:

- ✓ у спортивну діяльність збірної команди України з пожежно-прикладного спорту (акт впровадження № 37/416 від 13.12.2013 р.);

✓ у навчальний процес курсантів та студентів Національного університету цивільного захисту України (дисципліни: «Пожежно-рятувальна підготовка» та «Первинна підготовка пожежного-рятувальника»), а також у спортивну діяльність збірної команди Університету з пожежно-прикладного спорту (акт впровадження № 37/415 від 23.11.2013 р.).

Особистий внесок автора. У статті «Визначення поняття передстартової мобілізації у спортсменів пожежно-прикладного спорту», написаною у співавторстві з І.О. Поляковим, особистим доробком автора є дослідження основних психічних станів, що виникають у спортсменів пожежно-прикладного спорту у передзмагальний період.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати дослідження розглядались і обговорювались на засіданнях та наукових семінарах науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології Національного університету цивільного захисту України, а також на 4 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Бочаровські читання» (м. Харків, 2013 р.), 16-й Всеукраїнській конференції рятувальників (м. Київ, 2014 р.); Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы пожарной безопасности, предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций» (г. Кокшетау, Казахстан, 2014 г.), Международной научно-практической конференции «Пожарная безопасность: проблемы и перспективы» (г. Воронеж, Российская Федерация, 2014 г.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено у 12 наукових працях, з них: 7 статей опубліковано у наукових фахових виданнях із психологічних наук, 1 стаття опублікована у міжнародному науковому фаховому виданні із психологічних наук (Республіка Білорусь), 4 – тези конференції.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 5 розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 161 найменувань (із них 18 іноземних авторів). Основний зміст дисертації викладено на 146 сторінках машинопису (із них 8 сторінок, на яких таблиці та рисунки займають повну площу сторінки). Ілюстративний матеріал подано у 21 таблиці і на 24 рисунках. Загальний обсяг дисертації – 164 сторінки. 4 додатки розміщені на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються його об'єкт, предмет і мета, формулюється гіпотеза і завдання роботи, розкривається наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. Наводяться відомості про особистий внесок автора, апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретичний аналіз проблеми помилкових дій у спорті» подано стислий огляд генезису проблеми «помилкова дія» в сучасній психологічній науці та надано загальну соціально-психологічну характеристику пожежно-прикладного спорту як екстремального виду спорту.

Доведено, що під помилковою дією у сучасній науці розуміють елемент діяльності, який порушує її цілеспрямоване протікання і призводить до небажаного для діючої особи результату. Інакше кажучи, помилкова дія пов'язана із припиненням або тимчасовим перериванням діяльності. В основі помилкових дій завжди лежить неправильне, несвоєчасне або неповне виконання операцій.

До основних класифікаційних ознак помилки віднесені: (а) загальні ознаки (характеризують переважно динаміку помилки), (б) зовнішні ознаки (пов'язані з видом спорту, фактом помилки, місцем і часом прояву помилки), (в) внутрішні ознаки (визначаються етапами спортивної діяльності, компонентами її психологічної структури, дій, до яких, наприклад, належать: мотив, мета, сприйняття й оцінка поточної інформації, антиципація, ухвалення рішення, програмування (планування), виконання, контроль, оцінка й корекція), (г) наслідки, (д) причини, (є) оцінка та (і) рекомендації щодо профілактики помилки.

Відмічено, що спроба багатьох дослідників пояснити причини помилок лише з позицій «особистісного фактора», не дозволяє передбачити заздалегідь або пояснити виникнення багатьох помилкових дій у пожежно-прикладному спорті, які належать до категорії випадкових помилок. Їх поява, як правило, обумовлюється цілою низкою несприятливих обставин, між якими важко встановити якийсь зв'язок.

Причиною випадкових помилок можуть бути: коливання уваги, пропущення стартових сигналів, переплутування щаблів на драбинах, переплутування пожежних рукавів і інші, часом не дуже серйозні, порушення, які не призводять до необоротних серйозних наслідків, іноді залишаються непоміченими або не піддаються оперативному виправленню. Але у процесі встановлення причини непередбаченої, випадкової помилки ця помилка може переходити в категорію закономірної помилки (помилки, яка може бути передбаченою і, тим більше, виявленою, а її причини – встановлені). Походження закономірних помилок пов'язане з: несприятливими індивідуально-психологічними, фізичними або професійно-важливими якостями спортсмена, невідповідністю вимог спортивного пожежно-технічного оснащення і умов діяльності до його функціональних можливостей.

Доведено, що випадковими й закономірними помилками можуть бути однакові за проявом, наслідками і зовнішньою структурою помилки, але які виникають із різних причин.

Проведений аналіз сучасних поглядів на природу виникнення помилкових дій дозволив обґрунтувати тезу про те, що головною причиною їх виникнення у спортсменів пожежно-прикладного спорту є неузгодженість вимог особистості спортсмена до даного виду спорту та особистісні зміни, що виникають у результаті невідповідності особистісних особливостей спортсмена умовам даної спортивної діяльності.

Такий підхід у розумінні причин виникнення помилкових дій у спортсменів ППС при виконанні ними спортивних вправ дозволив виділити ті області структури особистості, які можуть обумовлювати безпомилковість здійснення спортивної діяльності і мають три рівні: (1) соціально-психологічний; (2) індивідуально-психологічний; (3) нейродинамічний.

Доведено, що помилкові дії спортсменів пожежно-прикладного спорту є поліфакторними, різноманітними, відрізняються часом прояву й можуть призвести до негативних наслідків (тільки за останні 5 років сталося понад 20 тяжких випадків травмування спортсменів ППС).

Задля чіткого розуміння психологічних передумов виникнення у спортсмена помилкових дій проведено класифікацію спортивної діяльності пожежно-прикладного спорту. Відмічено, що пожежно-прикладний спорт включає специфічний набір змагальних вправ, які неможливо віднести однозначно до якої-небудь відомої, в даний час, класифікації видів спорту: (1) *за своїм соціальним призначенням* пожежно-прикладний спорт відноситься до професійно-прикладних технічних видів спорту; (2) *за домінуванням механізмів біоенергетичного забезпечення* м'язової діяльності в період змагання – до швидко-силового виду спорту; (3) *за біомеханічним характером рухів* – до складно-технічного, циклічного виду (мається на увазі складність спортивної техніки рухів); (4) *за характером протистояння із суперниками* – до паралельного неконтактного виду спорту; (5) *за характером умов змагання та особливостями взаємодії учасників однієї команди в окремих видах ППС* спостерігаються ознаки, відповідні різним групам видів спорту.

У другому розділі «Організація роботи та методи емпіричного дослідження» наведено основні етапи дослідження, характеристика груп досліджуваних та методів дослідження.

Дослідження проходило у три етапи: 1-й – у ході пошукового етапу (2006–2009 рр.) було визначено наукову проблему, її стан, окреслено підходи щодо її вирішення, сформульовано робочу гіпотезу; 2-й – етап емпіричних досліджень (2010–2013 рр.) включав в себе підбір методик та емпіричне дослідження питань, які постають у роботі. Результати цього етапу дозволили розкрити зовнішні та внутрішні детермінанти помилкових дій у спортивній діяльності спортсменів пожежно-прикладного спорту; на 3-му – у межах теоретико-узагальнюючого етапу (2013–2014 рр.) проводився концептуальний аналіз, систематизація та узагальнення результатів

дослідження, робились основні висновки, визначались подальші перспективи досліджень.

Реалізуючи дослідницький задум та вирішуючи поставлені завдання збору інформації на початковому етапі емпіричного дослідження, нами було застосовано метод експертного опитування, що ґрунтувався на аналізі думок експертів.

У дослідженні брали участь дві групи експертів. Перша група експертів була задіяна на початковому етапі дослідження. Цю групу утворили члени головної суддівської колегії: тренери збірних команд та судді міжнародної категорії з пожежно-прикладного спорту, які мають тривалий спортивний стаж (понад 15 років) та є загально визнаними професіоналами (N=18 осіб). Експерти, які увійшли до першої групи, взяли участь в опитуванні, метою якого був аналіз основних помилок, яких припускаються спортсмени пожежно-прикладного спорту під час виступів на змаганнях, та їх психологічний зміст.

Другу групу експертів утворили науковці, які зробили певний вклад у вивчення проблеми помилкових дій фахівців екстремального виду діяльності (N=15 осіб). Учасники другої групи експертів визначали, за допомогою яких індивідуально-психологічних якостей фахівця пожежно-прикладного спорту можливо зниження впливу суб'єктивних та об'єктивних детермінант на виникнення помилкових дій.

У дослідженні, окрім експертів, взяли участь 102 спортсмени пожежно-прикладного спорту віком від 17 до 30 років (представники збірних команд Національного університету цивільного захисту України (м. Харків), Головного управління ДСНС України в Харківській області та Академії пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля (м. Черкаси), які мають спортивну кваліфікацію «майстер спорту міжнародного класу», «майстер спорту України», «кандидат у майстри спорту», I-й, II-й або III-й спортивні розряди).

На підставі результатів експертних оцінок усіх спортсменів, які брали участь у нашому дослідженні, було розділено на три групи за ознакою рівня ефективності їх спортивної діяльності.

До першої групи (високий рівень ефективності спортивної діяльності) увійшли 25 осіб, віком від 22 до 30 років, які мають досвід виступів на змаганнях міжнародного і національного рівнів понад 5 років та спортивну кваліфікацію з ППС.

До другої групи (середній рівень ефективності спортивної діяльності) увійшли 34 особи, віком від 19 до 24 років, які мають досвід виступів та призові місця на змаганнях національного рівня від 3–5 років і спортивну кваліфікацію.

До третьої групи (низький рівень ефективності спортивної діяльності) увійшли 43 особи віком від 17 до 20 років. Спортивний стаж у пожежно-прикладному спорті становить від 1–3 років. Результати спортивної діяльності цих спортсменів не завжди є задовільними.

Відмітимо, що у випадках, коли перед нами було поставлено завдання дослідити особливості певного явища в залежності від часових показників, ми додатково використовували перерозподіл груп досліджуваних в залежності від стажу їх спортивної діяльності: *понад 5 років; 3–5 років та 1–3 роки.*

У третьому розділі **«Об'єктивні та суб'єктивні детермінанти помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту»** наведено типологію помилок та визначено основні джерела змагального стресу у спортсменів пожежно-прикладного спорту.

Відмічено, що пожежно-прикладний спорт можна охарактеризувати, з одного боку, як стандартний, з автоматизованими діями спортсмена та прогнозованим кінцевим результатом, з другого боку, такий, де часто виникають небезпечні аварійні та екстремальні ситуації.

До екстремальних (аварійних) ситуацій, які виникають під час виконання спортивних вправ, можна віднести: (а) під час підйому по штурмовій драбині на 4-й поверх навчальної башти: зриви та падіння спортсмена з висоти; (б) при встановленні висувної драбини та підйманні по ній на 3-й поверх навчальної башти; удар драбиною спортсмена при знятті її з пожежного автомобіля; падіння одного зі спортсменів при переносці драбини до башти; випадок коли висувні коліна драбини різко складаються вниз, що може призвести до защемлення рук та ніг спортсмена; падіння спортсмена разом із драбиною з висоти; (в) при подоланні 100-метрової смуги з перешкодами та під час пожежної естафети: неправильне встановлення ноги спортсмена при подоланні паркану може призвести до травми ноги; падіння спортсмена із колоди або «будиночка»; опіки при неправильному гасінні вогню у залізному деку.

Проведений аналіз статистичного банку даних змагань з пожежно-прикладного спорту щодо помилкових дій, допущених спортсменами ППС ДСНС України за останні 10 років на змаганнях національного та міжнародного рівнів, дозволив виділити найбільш розповсюджені помилки, які призводили як до низьких спортивних результатів, так і до травматизму спортсменів (див. табл. 1).

Наступним етапом дослідження стало визначення саме психологічних детермінант, що лежать в основі конкретних помилок, які допускають спортсмени пожежно-прикладного спорту в умовах змагальної діяльності.

Доведено, що на виникнення помилкових дій у спортсменів під час змагань та в цілому на результативність їх виступу, впливає, перш за все, змагальний стрес. За допомогою опитувальника «Стрес-симптом-тест» Р. Фрестера були виявлені джерела змагального стресу у спортсменів пожежно-прикладного спорту.

Для спортсменів, представників 1-ї групи досліджуваних, основними стрес-факторами є ті, що відносяться до зовнішніх умов впливу і належать до

соціального фактору. Важливим фактором для цієї групи досліджуваних є також якість пожежно-технічного оснащення.

Таблиця 1 – Основні помилки спортсменів пожежно-прикладного спорту

№ з/п	Основні складові пожежно-прикладного спорту	Помилки
1.	Старт	Фальстарт (порушення правил), пізній старт, слабкий викид стегна, уповільнена реакція спортсмена.
2.	Фініш	Неправильно виконано фініш (перетин фінішної лінії руками, головою, ногами; перетин сусідньої доріжки у процесі виконання вправи; не з'єднано ствол із рукавною лінією до лінії фінішу; роз'єднано рукави між собою; не з'єднано розгалуження; втрата пожежно-технічного оснащення, яке використовується під час виконання вправи.
3.	Подолання перешкод, біг по дистанції	Втрачено рівновагу тіла, сплигування до обмежувальної лінії, низька швидкість переміщення, перетинання чужої (сусідньої) доріжки, що призвело до скорочення дистанції, невміло виконано роботу із пожежно-технічним оснащенням.
4.	Робота із пожежно-технічним оснащенням	Втрачено оснащення; розкочування пожежних рукавів на доріжку суперника; не з'єднано рукавну лінію; неправильно встановлено або підвищено драбину; не погашено вогонь в деку
5.	Робота у команді	Непорозуміння партнерів, що призводить до помилок під час забігу

Для 2-ї групи досліджуваних спортсменів ППС характерні як внутрішні, так і зовнішні фактори впливу. Ці фактори приблизно виражені рівною мірою, і немає можливості визначити однозначно, які з них більше впливають на виникнення помилкових дій спортсменів під час змагань. З усього спектра стрес-факторів, які мають найбільший вплив на представників цієї групи, можна виділити фактор суперництва і конкуренції.

Для досліджуваних спортсменів 3-ї групи більш характерні стрес-фактори, які відносяться до внутрішніх умов впливу і належать до психофізичного фактору.

Подальше дослідження психологічних детермінант помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту дозволило встановити, що кожній конкретній помилці (помилковій дії) притаманні певні об'єктивні та суб'єктивні складові (див. табл. 2).

Таблиця 2 – Узагальнення детермінантів помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту в умовах виконання вправ

№	Умови виконання вправи (основні складові)	Найбільш розповсюджені помилки, що призводять до зниження результату або порушення правил	Зміст помилкових дій	
			Зовнішні (об'єктивні) детермінанти	Внутрішні (суб'єктивні) детермінанти
1.	Старт	Фальстарт (порушення правил), пізній старт, слабкий викид стегна, уповільнена реакція спортсмена	Відстрочка старту, зауваження судді, фальстарт, тиск вболівальників команди суперника	Підвищене хвилювання, поганий сон за день або за кілька днів до змагань, погана концентрація уваги, неправильне сприйняття часу, погане самопочуття по відношенню до фізичного стану
2.	Фініш	Неправильно виконано фініш (перетин фінішної лінії руками, головою, ногами; перетин сусідньої доріжки у процесі виконання вправи; не з'єднано ствол із рукавною лінією до лінії фінішу; роз'єднано рукави між собою; не з'єднано розгалуження; втрата пожежно-технічного оснащення, яке використовується під час виконання вправи	Тиск вболівальників команди суперника, авторитет та досвід суперника	Погана концентрація уваги, неправильне сприйняття часу, неузгодженість рухів із процесами сприйняття
3.	Подолання перешкод, біг по дистанції	Втрачено рівновагу тіла; сплигування до обмежувальної лінії; низька швидкість переміщення; перетинання чужої(сусідньої) доріжки, що призвело до скорочення дистанції; невміло виконано роботу із пожежно-технічним оснащенням	Відповідальність за особистий результат, невдалі попередні виступи, несприятливі погодні умови, попередні травми та хвороби спортсменів	Неузгодженість рухів із процесами сприйняття, нездатність швидко діяти в умовах дефіциту часу; уповільнена рухова реакція на несподівані подразники, погане самопочуття по відношенню до фізичного стану
4.	Робота із пожежно-технічним оснащенням	Втрачання оснащення; розкочування пожежних рукавів на доріжку суперника; не з'єднано рукавну лінію; неправильно встановлено або підвищено драбину; не погашено вогонь в деку	Заміна пожежно-технічного оснащення перед стартом; погане матеріально-технічне оснащення змагань	Погана концентрація уваги, неправильне сприйняття часу, невміння прогнозувати хід подій із урахуванням їх можливості, недостатність часу на адаптацію до нового спортивного оснащення
5.	Робота у команді	Непорозуміння партнерів, що призводить до помилок під час забігу	Невдале виконання вправи товариша по команді; попередній конфлікт із тренером, товаришами по команді	Непорозуміння, конфлікти, завищена (занижена) самооцінка

За допомогою першої групи експертів та спортсменів пожежно-прикладного спорту визначені основні групи стрес-факторів, що зумовлюють виникнення помилкових дій у спортсменів ППС.

До 1-ї групи стрес-факторів входять: попередній конфлікт із тренером, товаришами по команді або в сім'ї; необ'єктивне суддівство; зауваження судді; закиди тренера, товаришів під час виступу; завищені вимоги тренера; несподівано високі результати суперника.

До 2-ї групи стрес-факторів входять: погана концентрація уваги; неузгодженість рухів із процесами сприйняття; нездатність швидко діяти в умовах дефіциту часу; неправильне сприйняття часу, підвищене хвилювання, поганий сон за день або за кілька днів до змагань.

Доведено, що перша виділена група стрес-факторів утворює об'єктивні, а друга – суб'єктивні детермінанти помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту.

Подальше опитування другої групи експертів дозволило визначити перелік індивідуально-психологічних особливостей спортсменів ППС, які сприяють зниженню впливу суб'єктивних та об'єктивних детермінант їх помилкових дій (див. табл. 3).

Таблиця 3 – Взаємозв'язок стрес-факторів та індивідуально-психологічних якостей спортсмена, які відповідають за опірність помилковим діям

Стрес-фактори	Індивідуально-психологічні якості, які відповідають за опірність помилкам
1-ша група (об'єктивні фактори)	
Попередній конфлікт із тренером, товаришами по команді або в сім'ї	<ul style="list-style-type: none"> • стресостійкість • конфліктостійкість • комунікативність • адекватна самооцінка
Необ'єктивне суддівство	
Зауваження судді	
Закиди тренера, товаришів під час виступу	
Завищені вимоги тренера	
Несподівано високі результати суперника	
2-га група (суб'єктивні фактори)	
Погана концентрація уваги	<ul style="list-style-type: none"> • тривалий час зберігати стійку увагу, розподіляти та концентрувати увагу • вмiти переключати увагу з одного об'єкта на інший • узгодженість рухів із процесами сприйняття
Неузгодженість рухів із процесами сприйняття	
Нездатність швидко діяти в умовах дефіциту часу	
Неправильне сприйняття часу	
Підвищене хвилювання. Поганий сон за день або кілька днів до змагань	<ul style="list-style-type: none"> • стійкість до динамічних навантажень • здатність швидко діяти в умовах дефіциту часу • оптимальний рівень тривожності

Четвертий розділ «Індивідуально-психологічні особливості спортсменів ППС, які підвищують опірність об'єктивним детермінантам помилкових дій змагального стресу» присвячено дослідженню тих індивідуально-психологічних особливостей спортсменів пожежно-прикладного спорту, які компенсують вплив об'єктивних детермінант їх помилкових дій.

Дослідження індивідуально-психологічних властивостей спортсменів пожежно-прикладного спорту за допомогою 16-факторного особистісного опитувальника Кеттела дозволило не тільки побудувати профілі спортсменів ППС із різним стажем спортивної діяльності (рис. 1), але й надати узагальнену характеристику виділеним у ході дослідження групам досліджуваних.

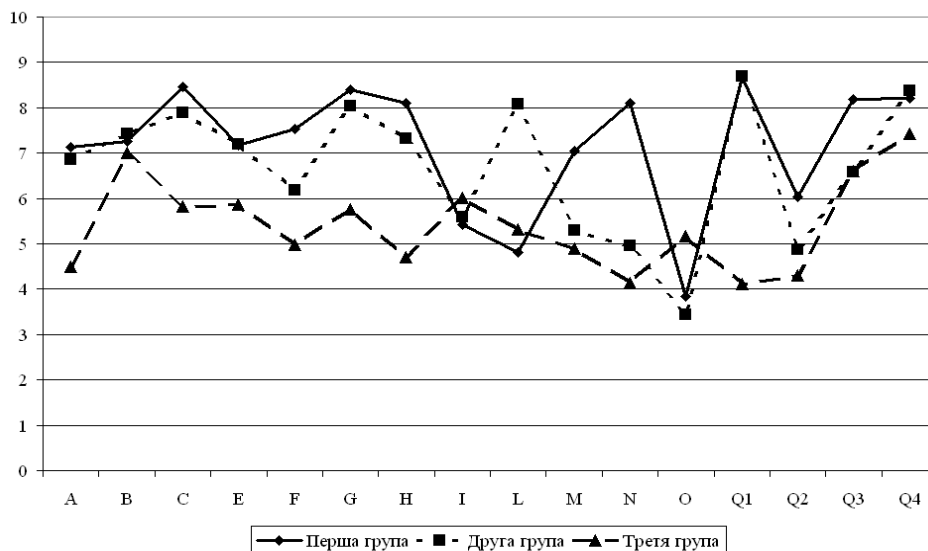

Рисунок 1 – Профілі спортсменів ППС з різним стажем спортивної діяльності

Було визначено, що такі якості особистості як стресостійкість та комунікативність визначають кількість помилок, яких припускаються спортсмени ППС в умовах змагань. Зменшення вірогідності появи помилок в успішних спортсменів ППС визначається високими показниками наявності цих якостей.

Виходячи з тези про те, що пожежно-прикладний спорт містить у собі різні види вправ, більшість з яких потребують колективної роботи спортсменів, достатньо важливими, на наш погляд, є дослідження особливостей поведінки опитуваних у сфері міжособистісних відносин, а саме: в умовах конфліктної ситуації (див. рис. 2).

Найбільш успішні спортсмени, які досягли досить високих показників у пожежно-прикладному спорті, будують свою спортивну діяльність за типом

поведінки «співробітництво». Така поведінка дає можливість уникати помилок, яких припускаються спортсмени-початківці.

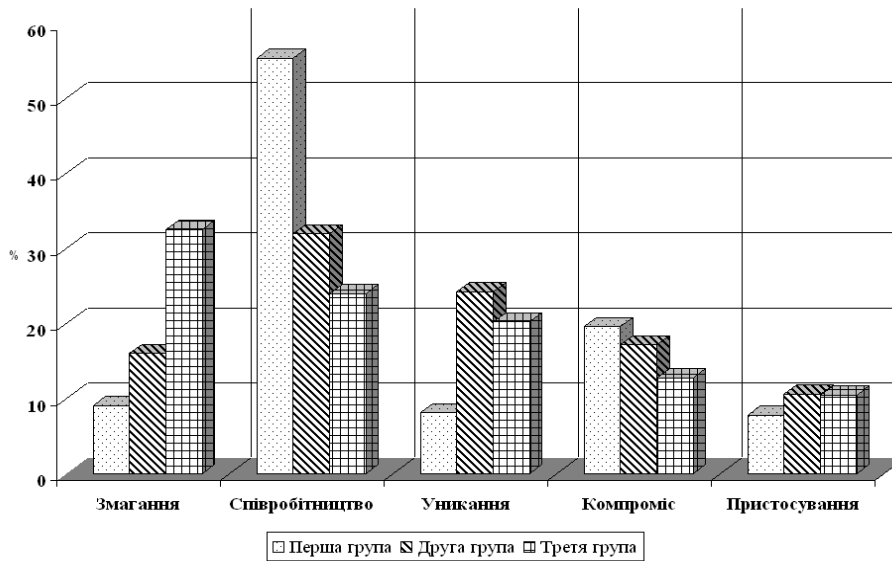

Рисунок 2 – Типи поведінки спортсменів ППС в умовах конфліктної ситуації

Подальші кроки дослідження стосувались вивчення самооцінки спортсменів ППС, що дозволило отримати більш повну картину стосовно спортивної ідентифікації спортсмена, його впевненості у собі, самосприйнятті, а, отже, і можливості компенсації впливу об'єктивних детермінант помилкових дій. За допомогою кореляційного аналізу за методом Пірсона нами було зафіксовано існування позитивного взаємозв'язку між рівнем самооцінки спортсмена ППС з його спортивним досвідом та кваліфікацією ($r = 0,49$, при $p \leq 0,05$).

Встановлено, що зменшення помилкових дій в умовах тренувань та під час змагань спостерігається у спортсменів з оптимальним рівнем самооцінки.

Спортсмени ППС, чий спортивний досвід становить понад 5 років, мають завищений рівень самооцінки, почуваються впевненіше за своїх колег, є більш активними, ініціативними у прийнятті рішень, незалежними, спроможними протистояти соціальному впливу.

Спортсмени-початківці характеризуються як неспроможними протистояти соціальному впливу, соціально пасивні.

Визначено, що завищений рівень та неадекватно низький рівень самооцінки спортсменів ППС може обумовлювати вірогідність появи у них помилкових дій під час змагань.

У п'ятому розділі «Індивідуально-психологічні особливості спортсменів ППС, які підвищують опірність суб'єктивним детермінантам помилкових дій змагального стресу» проведено дослідження тих індивідуально-психологічних якостей та типологічних властивостей спортсменів пожежно-прикладного спорту, які компенсують

вплив суб'єктивних детермінант здійснюваних ними помилкових дій.

Відмічено, що саме особистісна (ОТ) та реактивна тривожність (РТ) певним чином будуть обумовлювати поведінку спортсмена у конкретній змагальній ситуації (див. табл. 4).

Таблиця 4 – Показники рівнів виразності особистісної та реактивної тривожності у спортсменів пожежно-прикладного спорту з різним спортивним стажем

Вид	Рівень виразності	1-ша гр. (%)	2-га гр. (%)	3-тя гр. (%)	φ (1, 2)	φ (1, 3)	φ (2, 3)
О Т	Високий	10,15	8,20	12,04	0,39	0,34	0,07
	Помірний	65,34	61,57	53,92	0,40	0,85	0,46
	Низький	24,51	30,23	34,04	0,46	0,75	0,30
Р Т	Високий	8,37	12,45	20,10	1,13	2,17*	1,08
	Помірний	56,81	62,99	63,09	0,44	0,36	0,57
	Низький	34,82	24,56	16,81	1,04	2,65**	1,70*

Доведено, що у спортсменів, спортивний стаж яких складає від одного до трьох років, реактивна тривожність є найбільш виразною, у порівнянні з 1-ю та 2-ю групами досліджуваних (результати в обох випадках є достовірними на рівні $p \leq 0,05$). У найбільш досвідчених та кваліфікованих спортсменів, у порівнянні з досліджуваними з 2-ї та 3-ї груп, рівень особистісної тривожності є найнижчим і не перевищує 28 балів (результати в обох випадках є достовірними на рівні $p \leq 0,05$).

В умовах змагань спортсмен з високим рівнем тривожності не може ефективно контролювати свій передстартовий стан і припускається помилок уже під час старту.

Вважаємо за необхідне додати, що надто низький рівень тривожності є також небажаним, з погляду спортивної надійності (а, отже, й безпомилковості у змагальній діяльності) спортсмена, оскільки може свідчити про недостатній рівень мотивації та нехтування правилами спортивних змагань.

Наступним кроком дослідження стало визначення особливостей уваги у спортсменів виділених нами груп. Ми виходили з того, що високий рівень розвиненості властивостей уваги у спортивній діяльності спортсменів ППС надає можливість досягти високих результатів під час змагань та забезпечує їх власну безпеку у складних, а іноді – й екстремальних ситуаціях. Так, концентрація уваги допомагає спортсмену зосередитись на об'єкті діяльності, переключання та розподіл уваги забезпечують швидке та безпомилкове виконання спортивних дій, а також орієнтацію у всьому, що коїться навколо.

За допомогою методики «Коректурна проба» Б. Бурдона доведено, що у спортсменів-початківців показники обсягу та концентрації уваги виявилися значно менші, у порівнянні з більш досвідченими спортсменами пожежно-прикладного спорту. Встановлено, що низькі показники уваги спортсменів-початківців ППС зумовлюють виникнення помилкових дій на різних етапах

виконання спортивних вправ в умовах тренувань та під час змагань.

Дослідження рівня інтелектуальної лабільності, сили нервової системи та особливостей нервово-психічної стійкості, як основних 3, дозволили нам зробити низку принципових висновків:

✓ достовірних розходжень між показниками рівнів виразності інтелектуальної лабільності серед спортсменів ППС з різним спортивним стажем та кваліфікацією не виявлено. Але, незважаючи на відсутність достовірних розходжень, додамо, що високий рівень інтелектуальної лабільності демонструє більша кількість спортсменів ППС, спортивний досвід яких перевищує 5 років (49,21%). Показник щодо низького рівня інтелектуальної лабільності виражений найбільш у спортсменів-початківців (24,50%), у той час, як в 1-й та 2-й групах досліджуваних із таким рівнем лабільності лише діагностується 13,13% та 15,26% опитаних відповідно. Встановлено, що у спортсменів-початківців пожежно-прикладного спорту існує більша вірогідність появи помилок вже на початку виконання спортивних вправ під час змагань;

✓ найбільший показник виразності рівнів сили нервової системи (НС) спортсменів ППС встановлено у досліджуваних 1-ї групи (53,16%), у порівнянні зі спортсменами з 2-ї (49,99%) та 3-ї груп (38,59%). Середній рівень сили НС подано на більш-менш однаковому рівні у всіх трьох групах досліджуваних. Слабкий рівень НС найбільш виражено у спортсменів-початківців (20,75%). Виявлена особливість є передумовою скоєння спортсменами ППС помилкових дій навіть в умовах тренувального процесу;

✓ максимальний рівень нервово-психічної стійкості (НПС) діагностовано у найбільш досвідчених спортсменів ППС. Середній рівень НПС представлено на більш-менш однаковому рівні у всіх трьох групах досліджуваних. Низький рівень НПС більш властивий спортсменам з низькою ефективністю спортивної діяльності. Встановлено, що вірогідність появи помилок під час змагань у найдосвідченіших спортсменів ППС знижується завдяки позитивній динаміці показників їх нервово-психічної стійкості.

Зазначені індивідуально-типологічні властивості спортсменів ППС дають змогу проводити більш ефективно відбір до лав спортсменів пожежно-прикладного спорту та проводити короткостроковий прогноз їх спортивної діяльності.

Таким чином, для зменшення помилок спортсменами ППС під час їх спортивної діяльності та підвищення результатів під час змагань необхідно розвивати певні індивідуально-психологічні особливості спортсменів ППС: стресостійкість, конфліктостійкість, комунікативні якості.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено та по-новому вирішено наукову проблему, що виявляється в розкритті об'єктивних та суб'єктивних

детермінант помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту ДСНС України.

1. Пожежно-прикладний спорт відноситься до екстремальних, професійно-прикладних технічних видів спорту, є травматичним. Він є складно-технічним, циклічним, швидко-силовим, паралельним неконтактним видом спорту, у якому спостерігаються ознаки, відповідні різним групам видів спорту. ППС включає комплекс різноманітних, різноманітних та складних за змістом спортивних вправ (подолання перешкод, підйом по пожежних драбинах, вміння користуватися пожежно-технічним оснащенням та ін.), які взяті з повсякденної діяльності пожежних рятувальників і покликані моделювати їх дії в умовах надзвичайних ситуацій.

2. Пожежно-прикладний спорт моделює дії рятувальників в умовах надзвичайної ситуації. ППС є частиною професійно-психологічної підготовки спеціалістів Державної служби України з надзвичайних ситуацій та призначений вдосконалювати фізичні, технічні та психологічні якості курсантів та рятувальників при виконанні ними дій за призначенням. Вітчизняними дослідниками опосередковано вивчалися помилкові дії в рамках професіографічного аналізу спеціалістів екстремального виду діяльності. І майже не розглядалися помилкові дії в рамках тих форм і методів професійно-психологічної підготовки, які дозволяють більш ефективно проводити цю підготовку.

3. Під помилковими діями спортсменів пожежно-прикладного спорту ми розуміємо такий елемент спортивно-професійної діяльності, який порушує її цілеспрямований перебіг і призводить до небажаного для спортсмена результату.

Помилкові дії спортсменів пожежно-прикладного спорту є поліфакторними, різноманітними, відрізняються часом прояву й можуть призвести до негативних наслідків.

4. Помилкові дії спортсменів ППС потрібно розглядати від етапу передстартової мобілізації і до фінішу спортсмена. Класифікація основних помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту із різною кваліфікацією можлива тільки за умови виокремлення основних етапів спортивних вправ.

5. Встановлено, що максимальну кількість помилкових дій спортсмени ППС допускають саме під час змагань під впливом джерел змагального стресу. Зовнішні джерела змагального стресу є об'єктивними детермінантами помилкових дій спортсменів ППС, а внутрішні джерела змагального стресу – суб'єктивними детермінантами помилкових дій спортсменів ППС.

6. З урахуванням спортивної кваліфікації визначено найбільш значущі для спортсменів об'єктивні і суб'єктивні стрес-фактори, які складають детермінанти помилкових дій у спортсменів певного рівня підготовки та професійно-спортивного досвіду.

Для найдосвідченіших спортсменів більш характерні об'єктивні стрес-фактори. Спортсменам зі спортивним стажем до 5 років характерні і суб'єктивні, і об'єктивні фактори впливу, які приблизно виражені рівною мірою. Для спортсменів-початківців більш значущими є суб'єктивні стрес-фактори.

7. Визначений комплекс індивідуально-психологічних особливостей спортсменів ППС, які компенсують вплив об'єктивних та суб'єктивних факторів змагального стресу, дає можливість оптимізувати тренувальний процес спортсменів пожежно-прикладного спорту та знизити вірогідність допущення ними помилок під час змагань.

Потребують подальшого вивчення питання узагальнення і створення системної моделі, яка могла б змістовно відбити особливості прогнозування вірогідності допущення помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту та представників інших екстремальних видів спорту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

а) Статті у наукових фахових виданнях:

1. Краснокутський, М.І. Визначення поняття стану передстартової мобілізації у спортсменів пожежно-прикладного спорту / М.І. Краснокутський, І.О. Поляков // Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. праць / голов. ред. Перелигіна Л.А. – Х. : НУЦЗУ, 2012. – Вип. 11. – С. 169-176.

2. Краснокутський, М.І. Дослідження передстартових психічних станів у спортсменів пожежно-прикладного спорту / М.І. Краснокутський // Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. праць / голов. ред. Перелигіна Л.А. – Х. : НУЦЗУ, 2012. Вип. 12. Частина І. – С. 170-179.

3. Краснокутський, М.І. Стан передстартової готовності спортсменів: екскурс психологічних досліджень / М.І. Краснокутський // Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. праць / редактор Стасюк В.В. – К. : НУОУ, 2012. – Вип. 4 (29) – С. 179-183.

4. Краснокутський, М.І. Модельні характеристики та спортивно значущі якості у видах пожежно-прикладного спорту / М.І. Краснокутський // Проблеми екстремальної та кризової психології: зб. наук. праць / голов. ред. Перелигіна Л.А. – Х. : НУЦЗУ, 2013. – Вип. 13. – С. 111-120.

5. Краснокутський, М.І. Стрес-фактори змагальної діяльності як детермінанти помилкових дій у спортсменів пожежно-прикладного спорту / М.І. Краснокутський // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки / гол. ред. Є.М. Потапчук. – Хмельницький : НАДПСУ, 2013. – №1(66). – С. 446-455.

6. Краснокутський, М.І. Психологічні передумови виникнення помилкових дій у пожежно-прикладному спорті / М.І. Краснокутський // Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. праць / редактор Стасюк В.В. – К. : НУОУ, 2013. – Вип. 2(33) – С.223-228.

7. Краснокутський, М.І. Об'єктивні та суб'єктивні детермінанти здійснення помилкових дій спортсменами пожежно-прикладного спорту під час змагань / М.І. Краснокутський // Проблеми екстремальної та кризової психології: зб. наук. праць / голов. ред. Перелигіна Л.А. – Х. : НУЦЗУ, 2013. – Вип. 14. – С. 170-178.

8. Краснокутський, Н.І. Психологические детерминанты ошибочных действий спортсменов пожарно-прикладного спорта ГСЧС Украины / Н.І. Краснокутський // Вестник Командно-инженерного института МЧС Республики Беларусь – Беларусь, 2013. – №2(18). – С. 286-294.

б) Матеріали виступів на наукових конференціях:

9. Краснокутський, М.І. До питання особливостей передстартових станів спортсменів-рятувальників пожежно-прикладного спорту / М.І. Краснокутський // Бочаровські читання : матеріали науково-практичної конференції (29 березня 2013 р.) – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 198-200.

10. Краснокутський, М.І. Формирование готовности спасателя к действиям в экстремальных условиях: возможности пожарно-прикладного спорта / М.І. Краснокутський // Актуальные проблемы пожарной безопасности, предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций : материалы V Международной научно-практической конференции (9-10 октября 2014 г., Республика Казахстан, г. Кокшетау). – Кокшетау : КТИ КЧС МВД РК, 2014. – С.118 – 120.

11. Краснокутський М.І. Пожарно-прикладний спорт як засіб формування готовності рятувальник до дій в екстремальних умовах / М.І. Краснокутський // матеріали 16 Всеукраїнської конференція рятувальників (23 – 24 вересня 2014 р., м. Київ). – К., 2014. – С. 121.

12. Краснокутський, М.І. Личностные характеристики спортсмена пожарно-прикладного спорта как основные детерминанты результативности профессиональной деятельности / М.І. Краснокутський, Я.О. Овсяннікова // Пожарная безопасность: проблемы и перспективы : материалы V Международной научно-практической конференции (18 – 19 сентября 2014 г., г. Воронеж) – в 2-х ч. Ч.2 – Воронеж : ФГБОУ ВПО Воронежский институт ГПС МЧС России, 2014. – С. 102-106.

АНОТАЦІЇ

Краснокутський М.І. Психологічні детермінанти помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 – «Психологія діяльності в особливих умовах». – Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2014.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розкритті об'єктивних та суб'єктивних детермінант помилкових дій спортсменів пожежно-прикладного спорту ДСНС України.

Встановлено, що пожежно-прикладний спорт відноситься до екстремальних, професійно-прикладних технічних видів спорту, є достатньо травматичним. ППС включає комплекс різнорідних, різноманітних та складних за змістом спортивних вправ, узятих з повсякденної діяльності пожежних-рятувальників і покликані моделювати їх дії в умовах надзвичайних ситуацій.

Доведено, що на виникнення помилкових дій у спортсменів під час змагань та в цілому на результативність їх виступу впливає, перш за все, змагальний стрес. В результаті дослідження визначено найбільш значущі для спортсменів об'єктивні і суб'єктивні стрес-фактори, які складають детермінанти помилкових дій у спортсменів певного рівня підготовки, професійно-спортивного досвіду.

Визначено комплекс індивідуально-психологічних особливостей спортсменів ППС, які компенсують вплив об'єктивних та суб'єктивних факторів змагального стресу.

Ключові слова: спортсмен, помилкова дія, соціально-психологічні детермінанти, пожежно-прикладний спорт.

Краснокутский Н.И. Психологические детерминанты ошибочных действий спортсменов пожарно-прикладного спорта. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.09 – «Психология деятельности в особых условиях». – Национальный университет гражданской защиты Украины, Харьков, 2014.

В диссертации приводится теоретическое обобщение и предлагается новое решение научной проблемы, которое выражается в раскрытии объективных и субъективных детерминант ошибочных действий спортсменов пожарно-прикладного спорта ГСЧС Украины.

Установлено, что пожарно-прикладной спорт относится к экстремальным, профессионально-прикладным техническим видам спорта и является достаточно травматичным. ППС включает комплекс разнообразных и сложных по содержанию спортивных упражнений, взятых из повседневной деятельности пожарных-спасателей, эти упражнения призваны моделировать их действия в условиях чрезвычайных ситуаций.

Доказано, что на возникновение ошибочных действий у спортсменов во время соревнований и в целом на результативность их выступления влияет, прежде всего, соревновательный стресс. В результате исследования определены наиболее значимые для спортсменов объективные и субъективные стресс-факторы, которые составляют детерминанты

ошибочных действий у спортсменов определенного уровня подготовки, профессионально-спортивного опыта.

Определен комплекс индивидуально-психологических особенностей спортсменов ППС, который компенсируют влияние объективных и субъективных факторов соревновательного стресса.

Ключевые слова: спортсмен, ошибочное действие, социально-психологические детерминанты, пожарно-прикладной спорт.

Krasnokutskiy N.I. Psychological determinants of erroneous actions in fire-applied sports. – The manuscript.

Thesis for obtaining of scientific degree of candidate of psychological sciences in speciality 19.00.09 – «Psychology of activity under special condition» – National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, 2014.

The dissertation is devoted to a theoretical generalization and offers a new solution of scientific problems, which is reflected in the disclosure objective and subjective determinants of erroneous actions of the athletes in fire-applied sport (FAS) of SSE in Ukraine.

It is found out that fire-applied sport is extreme, professionally-applied technical sports and it is quite traumatic. FAS includes a set of diverse and complex sports exercises, which are taken from daily fire-rescue work, these exercises are designed to model their actions in emergency situations.

It has been proved that competitive stress has a bad influence on athletes during competitions and on the effectiveness of their performance. The most significant for athlete's objective and subjective stress factors are defined which are determinants of erroneous actions of the athletes.

A set of individual psychological characteristics of FAS athletes is formed, which compensate the impact of objective and subjective factors on competitive stress.

Keywords: athlete, a false step, socio-psychological determinants of fire-applied sports.

Підписано до друку 22.10.2014 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman Суг. Віддруковано на різнографі.

Умовн. друк. арк. 0,9

Замовлення № 22/10/14. Тираж 100 прим. Ціна договірна.

Віддруковано ФОП Крамаренко Ю.М.
Свідоцтво про держреєстрацію АБ № 815827
від 22.03.2013 р.